

KS. ANDRZEJ TOMALAK ^{a,©}

 <https://orcid.org/0000-0003-1250-5164>

^a Teologiczne Towarzystwo Naukowe Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku, ul. Prymasa Stanisława Karnkowskiego 3, 87-800 Włocławek, PL

[©] ATomalak@Interia.EU

ENCYKLIKA *UT UNUM SINT* PAPIEŻA JANA PAWŁA II JAKO ZAPROSZENIE DO DYSKUSJI O PRYMACIE PAPIESKIM

Słowa kluczowe: Jan Paweł II, *Ut unum sint*, prymat, ekumenizm, prawosławie, protestantyzm.

Streszczenie: Jan Paweł II podejmował liczne inicjatywy ekumeniczne, które stanowiły tło powstania encykliki *Ut unum sint*, pierwszej po Soborze Watykańskim II bezpośrednio traktującej o ekumenizmie, przez którą papież chciał ożywić dialog i przezwyciężyć kryzys ekumeniczny narastający pod koniec XX w. W artykule przedstawiono genezę jej powstania, odniesiono się do części nawiązującej wprost do posługi Biskupa Rzymu – jednej z największych przeszkód na drodze do jedności Kościoła – oraz ukazano recepcję przez wspólnoty chrześcijańskie.

Kiedy 16 października 1978 r. polski kardynał Karol Wojtyła został wybrany na Biskupa Rzymu, chyba nikt nie przeczuwał, że ten „papież z dalekiego kraju”, 27 lat później nazwany będzie Janem Pawłem Wielkim, a jego pontyfikat – przełomowym. Papież Polak od początku ujawniał swoje zatroskanie o ekumeniczne wysiłki, które prowadziłyby do wzajemnego zbliżenia, a ostatecznie – jako cel długoterminowy – do pełnego zjednoczenia podzielonego chrześcijaństwa. Ekumeniczne zaangażowanie Jana Pawła II było więc jednym z centralnych elementów jego

KS. ANDRZEJ TOMALAK – kapłan diecezji włocławskiej (2003). Mgr (teologia, 2003, UMK, Toruń); lic. teologii (2007, UMK, Toruń); dr teologii (2013, Uniwersytet Leopolda i Franciszka, Innsbruck, AT).

pontyfikatu. Doprowadziło ono do różnych inicjatyw, których przykładem i centrum jest encyklika o zaangażowaniu na rzecz ekumenizmu *Ut unum sint*, ogłoszona 25 maja 1995 r. Tą encykliką Ojciec święty chciał dać zdecydowany impuls do dalszych, pogłębionych wysiłków ekumenicznych i zachęcić wszystkich ludzi, by dążyli do przywrócenia pełnej i widzialnej jedności Chrystusowego Kościoła. Wyjaśniając tytuł encykliki, Jan Paweł II zwrócił uwagę, że modlitwa Jezusa za apostołów wypowiedziana w Wieczerniku: „aby byli jedno” (J 17, 21), na wzór jedności Jezusa z Ojcem i Duchem Świętym, powinna wypełniać nie tylko wszystkie działania duszpasterskie, ale także całe życie każdej wspólnoty chrześcijańskiej. „Wierzyć w Chrystusa znaczy pragnąć jedności; pragnąć jedności znaczy pragnąć Kościoła; pragnąć Kościoła znaczy pragnąć komunii łaski, która odpowiada zamysłowi Ojca, powziętemu przed wszystkimi wiekami. Taki właśnie jest sens modlitwy Chrystusa: *ut unum sint*” (UUS, n. 9).

1. Geneza encykliki

Jak już wspomniano, wysiłki ekumeniczne były charakterystyczne dla pontyfikatu Jana Pawła II, a jednym z owoców tych działań jest encyklika *Ut unum sint*. Był to pierwszy dokument papieski po Soborze Watykańskim II, który w sposób konkretny i systematyczny odnosił się do kwestii jedności chrześcijan. Nie tylko zajmował się dotychczasowymi postępami w kwestiach ekumenicznych, aktualną sytuacją ekumeniczną, ale także, ukazując konkretne działania, zachęcał do dalszego rozwoju wysiłków na rzecz zjednoczenia Kościoła w duchu Ewangelii głoszonej wszystkim narodom.

W czasie, gdy opublikowano ekumeniczną encyklikę, Kościół był od wieków rozdarty przez dwie schizmy (wschodnią i zachodnią). Co prawda w historii miały miejsce pewne próby odbudowania jedności, jednak dopiero w XX w. ruch ekumeniczny przyjął zdecydowany zwrot. Szczególne znaczenie miało założenie w 1910 r. przez środowiska ewangeliczne w Edynburgu Świeckiej Konferencji Misyjnej (*Secular Missionary Conference*)¹. W tym samym roku papież Pius X ustalił datę Tygodnia Modlitw o Jedność Chrześcijan, corocznie między 18 a 25 stycznia, co jest praktyką kontynuowaną do dziś².

¹ Por. G. Weigl, *Zeuge der Hoffnung – Johannes Paul II. Eine Biographie*, Paderborn – Monachium – Wiedeń – Zurich 2003, s. 428; G. May, *Die Ökumenismusfalle*, Stuttgart 2004, s. 51.

² Do modlitwy o jedność chrześcijan zachęcał Leon XIII w encyklice o jedności i niepowtarzalności Kościoła *Satis cognitum* z 29 VI 1896 r.

Niewątpliwie przełomowym wydarzeniem w relacjach między Kościołami odłączonymi był Sobór Watykański II, a także działalność ekumeniczna papieża Pawła VI. Na szczególną uwagę zasługują jego spotkania z przedstawicielami prawosławia, które ostatecznie zaowocowały obustronnym cofnięciem ekskomunik z 1054 r.

Jan Paweł II od początku swojego pontyfikatu osobiście zaangażował się w ruch ekumeniczny. Już w listopadzie 1979 r., podczas pielgrzymki do Turcji, spotkał się w Stambule z prawosławnym patriarchą Dimitriosem I. Nadało to nową dynamikę dialogowi ekumenicznemu między obydwoma Kościołami i potwierdziło ekumeniczną otwartość nowego papieża. Widocznym znakiem tego spotkania było powołanie Międzynarodowej Komisji Mieszanej ds. Dialogu Prawosławno-Katolickiego, która do 1995 r. opublikowała pięć wspólnych dokumentów³.

Nie bez znaczenia były także inne pielgrzymki papieskie, zwłaszcza do krajów, w których katolicy stanowili mniejszość: do ojczyzny Marcina Lutra – Niemiec w listopadzie 1980 r.⁴, do Szwajcarii (w czerwcu 1984 r.)⁵, gdzie odbyło się spotkanie Jana Pawła II z przedstawicielami Światowej Rady Kościołów i Skandynawii (w czerwcu 1989 r.)⁶; z okazji tej podróży odbyły się spotkania przedstawicieli Kościoła katolickiego z lokalnymi kościołami protestanckimi. Istotne znaczenie dla zasadniczej poprawy stosunków miały także spotkania papieża z przedstawicielami wyznań niekatolickich i religii niechrześcijańskich⁷.

Szczególnie ważna w relacji między Kościołem katolickim a Kościołami prawosławnymi była encyklika *Slavorum apostoli*⁸, podpisana przez Jana Pawła II 2 czerwca 1985 r. Punktem wyjścia do jej powstania była 1100. rocznica śmierci św. Metodego. W dokumencie papież podkreślił znaczenie świętych Cyryla i Metodego, określanych mianem apostołów Słowian. Encyklika ta ma szczególne znaczenie ekumeniczne, ponieważ wskazuje na

³ *Mysterium Kościoła i Eucharystii w świetle tajemnicy Trójcy Świętej*, Patmos – Rodos 1980; *Mysterium Kościoła i Eucharystii w świetle tajemnicy Trójcy Świętej*, Monachium 1982; *Wiara, Sakramenty i jedność Kościoła*, Kreta 1984; *Wiara, Sakramenty i jedność Kościoła*, Bari 1987; *Sakrament święceń w sakramentalnej strukturze Kościoła, ze szczególnym uwzględnieniem wagi sukcesji apostołowej dla uświęcenia i jedności Ludu Bożego*, Valamo 1988; *Uniatyzm*, Freising 1990; *Uniatyzm jako metoda jedności w przeszłości i obecne dążenie do komunii*, Balamand 1993.

⁴ S. Karczewski, *Jan Paweł II. Encyklopedia pontyfikatu 1978–2005*, Radom 2005, s. 86.

⁵ Tamże, s. 116.

⁶ Tamże, s. 160.

⁷ Tamże, s. 86.

⁸ Jan Paweł II, Encyklika *Slavorum apostoli*, 2 VI 1985, AAS, 77(1985), s. 779–813.

greckie pochodzenie obu świętych braci i podkreśla ich ścisłą współpracę ze Stolicą Apostolską. Istotny jest również fakt, że Cyryl i Metody czczeni są jako święci zarówno w Kościele katolickim, jak i prawosławnym⁹.

Pięć lat wcześniej, 31 grudnia 1980 roku, papież podpisał list apostolski *Egregiae virtutis*¹⁰, w którym ogłosił obu świętych patronami Europy, obok św. Benedykta z Nursji (por. EgV, n. 2).

Nie bez znaczenia pozostaje również publikacja kolejnej części *Dyrektorium Ekumenicznego* z 1993 r., które połączyło wskazania *Dyrektorium* z 1967 i 1970 r. i dostosowało je do nowych zasad duchowego i praktycznego ekumenizmu w Kościele katolickim¹¹.

Przemiany polityczne na Wschodzie podsycały nadzieję na poprawę stosunków między Kościołem katolickim a Kościołami prawosławnymi. Jednak zamiast dynamicznego rozwoju i przyspieszenia dialogu ekumenicznego, wydarzenia lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia doprowadziły do kryzysu. Szczególnie trudne okazały się relacje Rzymu z Rosyjską Cerkwią Prawosławną.

Poważną przeszkodą w stosunkach między Rzymem a prawosławiem w ogóle jest także prymat papieski, który okazał się najtrudniejszą kwestią w dialogu ekumenicznym, jak powiedział kard. Kurt Koch, przewodniczący Papieskiej Rady ds. Popierania Jedności Chrześcijan podczas wykładu wygłoszonego w Innsbrucku¹² – obie strony (katolicy i prawosławni) bardzo mocno zinterpretowali tę kwestię, zgodnie z tradycją własnej tradycji i doktryną teologiczną.

Nagromadzenie problemów i nieporozumień, a także wzajemny sceptycyzm, doprowadziły ostatecznie do głębokiego kryzysu dialogu ekumenicznego między Kościołem katolickim a prawosławnym. Papież nie klasyfikował tego jako niepowodzenie, ale wezwanie do jeszcze większych wysiłków ekumenicznych¹³. Gestem dobrej woli była propozycja przygo-

⁹ Por. B.a., „*Slavorum apostoli*”. *Vierte Enzyklika Johannes Paul II. erschienen*, „L’Osservatore Romano”. Wochenausgabe in Deutscher Sprache [OsRomD], 1985, 27(5 VII), s. 1.

¹⁰ Jan Paweł II, List apostolski *Egregiae virtutis*, 31 XII 1980, AAS, 73(1981), s. 258–262.

¹¹ Por. W. Thönissen, *Einleitung in „Unitatis redintegratio” 40 Jahre Ökumenismuskret – Erbe und Auftrag*, Lemberg – Frankfurt nad Menem 2005, s. 16.

¹² Wykład „Aktualne zagadnienia dialogu ekumenicznego z perspektywy Papieskiej Rady ds. Popierania Jedności Chrześcijan” został wygłoszony podczas konferencji kanonicznej „Ekumenizm – spotkanie członków różnych tradycji i wyznań chrześcijańskich” na Wydziale Teologii Katolickiej w Innsbrucku 13 lutego 2012 r.

¹³ Zob. J. Schidelko, *Papst legt ökumenische Bilanz für das Jahr 1993 vor*, „Christliche Osten” (Chr. Ost.), 49(1994), nr 1, s. 67–68.

towania rozważań na Droge krzyżową w rzymskim Koloseum w 1994 r. przez patriarchę ekumenicznego Bartłomieja I. Były to pierwsze oznaki przełomu w komunikacji katolicko-prawosławnej¹⁴.

Poprawieniu wzajemnych relacji służyła także publikacja listu apostolskiego *Orientalium lumen*¹⁵ (2 V 1995). Nawiązując do listu apostolskiego papieża Leona XIII *Orientalium dignitas* z 30 listopada 1894 r., poświęconego Kościołom wschodnim, Jan Paweł II chciał zwrócić uwagę m.in. na pokutę i wzajemne przebaczenie, które jest podstawowym czynnikiem pojednania¹⁶. Kolejnym ważnym elementem jest wzajemne poznawanie się, zwłaszcza w odniesieniu do liturgii Kościołów wschodnich i nauczania Ojców chrześcijańskiego Wschodu (por. OL, n. 6 i 24).

Jan Paweł II wyraził słowa uznania wobec ludzi, „którzy uznając konflikty za ciężki grzech, a gorąco pragnąc jedności i miłości, usiłowali na liczne sposoby przyczynić się – przez modlitwę, studia i refleksję, szczerze i serdeczne kontakty – do poszukiwania komunii. Wszystkie te chwalebne dążenia wpłynęły na kształt refleksji Soboru Watykańskiego II i znalazły swój symboliczny wyraz we wzajemnym odwołaniu ekskomunik z 1054 roku, z woli papieża Pawła VI i patriarchy ekumenicznego Athenagorasa I” (OL, n. 18).

Papież zdawał sobie sprawę, że zjednoczenie można osiągnąć nie tylko dzięki ludzkim wysiłkom, ale przede wszystkim dzięki łasce Bożej, dlatego wielokrotnie wskazywał na potrzebę modlitwy. W punkcie 16 listu stwierdza: „W tej pokornej akceptacji ograniczoności stworzenia w obliczu nieskończonej transcendencji Boga, który nie przestaje objawiać się jako Bóg-Miłość, [...] dostrzegam postawę modlitwy oraz metodę teologiczną, którą Wschód przedkłada nad inne i nadal proponuje wszystkim wierzącym w Chrystusa. [W tym punkcie papież przekonuje:] Musimy wyznać, że wszyscy potrzebujemy tego milczenia przenikniętego obecnością adorowanego Boga; potrzebuje go teologia, aby mogła w pełni rozwinąć swój charakter mądrościowy i duchowy; [...] potrzebuje go ludzki wysiłek, aby zrezygnować

¹⁴ Por. F.R. Gahbauer, *Die Ostkirchen – Einheit und Vielfalt in der Kirche. Der Stand der orthodox-katholischen Ökumene seit dem Zweiten Vatikanischen Konzil*, „KNA-Ökumenische Information”, 50(1995), nr 4, s. 202.

¹⁵ Jan Paweł II, List apostolski *Orientalium lumen*, 2 V 1995, AAS, 87(1995), s. 745–774.

¹⁶ W numerze 17 *Orientalium lumen* czytamy: „Grzech naszego podziału jest bardzo ciężki. Czuję, że istnieje potrzeba, by wzrastała nasza wspólna gotowość do podporządkowania się Duchowi, który wzywa nas do nawrócenia, do przyjęcia i uznania drugiego z braterskim szacunkiem, do podejmowania nowych odważnych gestów, zdolnych oddalić wszelką pokusę rezygnacji. Odczuwamy potrzebę osiągnięcia wyższego stopnia jedności niż ten, który już zdobyliśmy”.

z zamykania się w walce bez miłości i przebaczenia. [...] Wszyscy, wierzący i niewierzący, muszą nauczyć się milczenia, które pozwoli Bogu mówić kiedy i jak zechce, a nam rozumieć Jego słowo” (OL, n. 16).

Przekonanie, że wspólna modlitwa jest szczególnie ważna w pracy ekumenicznej było widoczne w posłudze papieża, który w październiku 1986 r., w Asyżu, zainicjował pierwszy światowy dzień modlitw o pokój¹⁷.

Wszystko to stanowiło tło historyczne dla powstania encykliki o działalności ekumenicznej *Ut unum sint*, która została ogłoszona 25 maja 1995 roku.

2. Pojęcie i znaczenie urzędu papieskiego: nowa praktyka

Nie ulega wątpliwości, że *Ut unum sint* ma szczególne znaczenie dla dialogu ekumenicznego. Na potrzeby niniejszego artykułu skupimy się przede wszystkim na dziesięciu jej punktach (88–97), odnoszących się wprost do posługi Biskupa Rzymu. Zawiera się w nich zaproszenie papieża do wspólnego poszukiwania „takich form sprawowania owego urzędu, w których możliwe będzie realizowanie uznawanej przez jednych i drugich posługi miłości” (UUS, n. 95).

We wskazanym wyżej fragmencie encykliki wyraźnie widać, że papież, przedstawiając swoją posługę, odwołuje się nie tylko do sformułowań prawnych, ale także do terminów biblijno-duszpasterskich. I tak w punkcie 94 czytamy: „Misja Biskupa Rzymu w gronie wszystkich Pasterzy polega właśnie na tym, że ma on «czuwać» (*episkopein*) niczym strażnik, aby dzięki Pasterzom we wszystkich Kościołach partykularnych słyszano prawdziwy głos Chrystusa-Pasterza” (UUS, n. 94). Ten nowy sposób mówienia w odniesieniu do posługi papieskiej ma znaczenie ekumeniczne, ponieważ stawia w nowym świetle posługę Piotrową i pozwala jej – według Jana Pawła II – być „posługą jedności” (UUS, n. 89) i „posługą miłości” (UUS, n. 95). Papież stwierdza dalej, że „dzięki władzy i autorytetowi, bez których funkcja ta byłaby tylko pozorem, Biskup Rzymu ma zabezpieczać komunie wszystkich Kościołów. Z tego tytułu jest pierwszym pośród sług jedności” (UUS, n. 94).

Prymat papieski pozostaje jedną z największych przeszkód na drodze do jedności Kościoła. Dlatego Jan Paweł II stwierdza: „kwestia prymatu Biskupa Rzymu stała się obecnie przedmiotem studiów, już podjętych lub planowanych, podobnie jak znamienne i pocieszające jest to, iż kwestia

¹⁷ Karczewski, *Jan Paweł II*, s. 135. Podobne wydarzenie miało miejsce także w 2002 r.

ta pojawia się jako zasadniczy temat nie tylko w dialogach teologicznych, które Kościół katolicki prowadzi z innymi Kościołami i Wspólnotami kościelnymi, ale również na szerszym forum całego ruchu ekumenicznego” (UUS, n. 89). Papieskie wypowiedzi na temat prymatu stanowią kontynuację nauczania Soboru Watykańskiego II: W punkcie 86 *Ut unum sint* czytamy: „Konstytucja *Lumen gentium* w jednym ze swych podstawowych stwierdzeń, które podejmuje także Dekret *Unitatis redintegratio* głosi, że jedyny Kościół Chrystusowy trwa w Kościele katolickim. Dekret o ekumenizmie podkreśla, że w Kościele obecna jest pełnia (*plenitudo*) środków zbawienia. Pełna jedność stanie się rzeczywistością, kiedy wszyscy będą mieli udział w pełni środków zbawienia, które Chrystus powierzył swojemu Kościołowi” (UUS, n. 86)¹⁸. Punkt 88 precyzuje te stwierdzenia: „pośród wszystkich Kościołów i Wspólnot kościelnych to on zachował posługę Następcy Apostoła Piotra w osobie Biskupa Rzymu, którego Bóg ustanowił «trwałym i widzialnym źródłem i fundamentem jedności» i którego Duch podtrzymuje, aby Kościół uczynił także wszystkich innych uczestnikami tego podstawowego dobra” (UUS, n. 88).

Ponadto warty zauważenia jest fakt, że papież na określenie swojego urzędu posługuje się takimi określeniami jak: „Biskup Rzymu” (UUS, n. 4), „Następca Apostoła Piotra” (UUS, n. 4), „Sługa Sług Bożych” (UUS, n. 88), pomijając tytuły: „Ojciec Święty” czy „Wikariusz Chrystusa”. Ważne jest również podkreślenie łączności papieża z innymi biskupami (por. UUS, n. 10 i 95) oraz stwierdzenie, że papież należy do kolegium biskupów, a biskupi są jego braćmi w urzędzie (por. UUS, n. 95). W ten sposób zaakcentowana została soborowość Kościoła, która ma kluczowe znaczenie dla tradycji wschodniej.

Stwierdzono, że *Ut unum sint* można rozumieć jako zaproszenie do dialogu na temat sprawowania prymatu papieskiego. Jednak już pierwsze reakcje przedstawicieli Kościołów prawosławnych i protestanckich pokazały, jak wielkie i głębokie są różnice zdań na temat koncepcji prymatu papieskiego.

3. Recepcja encykliki przez wspólnoty niekatolickie

Przed przedstawieniem recepcji stwierdzeń zawartych w *Ut unum sint* w Kościołach wschodnich należy zauważyć, że prawosławni inaczej

¹⁸ Jan Paweł II odwołuje się tu do punktu 3 i 4 *Unitatis redintegratio*, a także punktu 8 *Lumen gentium*.

niż katolicy rozumieją prymat papieski. Dla nich papież nie jest niczym więcej niż biskupem. Jego jurysdykcja jest tylko w granicach jego diecezji (Rzym), a oni uznają tylko honorowy prymat. Nie dziwi zatem, że patriarcha ekumeniczny Bartłomiej I w przemówieniu do biskupów rzymskokatolickich w Zurychu 14 grudnia 1995 r. wyraźnie sprzeciwił się katolickiej interpretacji doktryny o prymacie. Zauważył, że zgodnie z prawosławną interpretacją nie ma biblijnych podstaw dla koncepcji prymatu w sensie katolickim, jakoby papież miał zwierzchność prawną nad biskupami. Bartłomiej I wyraził przekonanie, że Chrystus nazwał wszystkich swoich uczniów apostołami w tym samym stopniu i bez różnicy. Dlatego papież nie jest powołany do kierowania Kościołem jako jednostka, ale każdy biskup ma równy wpływ na losy i przywództwo Kościoła¹⁹.

Pierwsza opublikowana reakcja sekretarza generalnego Ekumenicznej Rady Kościołów Reformowanych (Anglo-Amerykańskich), Konrada Raisera, zawierała podobne komentarze. W wywiadzie dla *American Catholic News Service* stwierdził, że największą przeszkodą dla jedności chrześcijan nie jest sposób sprawowania prymatu, ale stwierdzenie Soboru Watykańskiego I, że papież przypisuje sobie prawo do władzy sędowniczej nad Kościołem oraz dogmat o nieomyślności papieża²⁰.

Jednak chociaż sam prymat Biskupa Rzymu wielokrotnie wywoływał ożywioną dyskusję na ten temat, dokument został przyjęty „zaskakująco pozytywnie i z uznaniem”²¹ przez zdecydowaną większość wspólnot chrześcijańskich. Potwierdza to kilka książek i artykułów, które uświadamiały postawę innych wyznań²². Najbardziej krytyczne uwagi odnoszą

¹⁹ Przemówienie to zostało opublikowane w czasopiśmie „Istina”, 41(1996), nr 2, s. 184–187, cyt. za: May, *Ökumenismusfalle*, s. 151–152; zob. W. Hryniewicz, *Na drogach pojednania. Medytacje ekumeniczne*, Warszawa 1998, s. 193.

²⁰ Wywiad został opublikowany w USA 8 VII 1996; cyt. za: A. Dulles, *L'uffizio petrino al servizio dell'unità*, „Il Regno – documenti”, 47(2002), s. 575; zob. W. Kasper, *Das Petrusamt in ökumenischer Perspektive*, w: *Papstamt: Hoffnung, Chance, Ärgernis. Ökumenische Diskussion in einer globaleren Welt*, red. S. Hell, L. Lies, Innsbruck – Wiedeń 2000, s. 211–213.

²¹ M. Mügge, *Unumkehrbare Verpflichtung zur Ökumene. Zur Bedeutung der Enzyklika „Ut unum sint”*, Chr. Ost., 50(1995), nr 4, s. 203.

²² Świadczą o tym liczne książki i opracowania, np. postawę Kościołów wschodnich przedstawia prawosławny teolog Olivier Clément w książce *Rzym inaczej*, Warszawa 1999. Komentarz protestancki zawarty jest w książce *Die Rolle des Papsttums im dritten Jahrtausend* Hermanna Pottmeyera (Freiburg 1999). Biskupi anglikańscy swój komentarz zawarli w dokumencie *That They All Be One [Aby wszyscy byli jedno]* (Londyn 1997). Postawy katolickie prezentuje John R. Quinn w książce *Die Reform des Papsttums* (Freiburg – Bazylea – Wiedeń 2001).

się do samej kwestii prymatu, a nie do zaproszenia do wspólnej dyskusji nad tym zagadnieniem. Można wnioskować, że publikacja *Ut unum sint* spowodowała wzrost zainteresowania ekumenizmem i wywołała szerszą dyskusję na temat papieża i jego roli w historii Kościoła, a także otworzyła możliwość kontynuowania otwartego dialogu teologicznego w tym zakresie²³.

Jako przykład można tu podać postawę prawosławnego metropolity Szwajcarii Damaskinos Papandreou, który określił encyklikę ekumeniczną jako „odważny i zasadniczy krok Kościoła rzymskokatolickiego w kierunku wzmocnienia dialogu teologicznego”²⁴. Kolejnym dowodem pozytywnych reakcji na papieskie zaproszenie do kontynuowania prac nad kwestią prymatu była wizyta prawosławnego patriarchy Bartłomieja w Rzymie w czerwcu 1995 r.²⁵

Innym przedstawicielem prawosławia, który skomentował encyklikę, był Vlasios Pheidas, określając papieski dokument jako ważny tekst w dążeniu do zjednoczenia Kościoła. Prawosławny teolog zaznaczył, że choć papież nie rezygnuje z prymatu w ujęciu katolickim, to jednak docenia wolę Ojca świętego, by otworzyć kwestię prymatu papieskiego na inne interpretacje²⁶.

Na ekumeniczną encyklikę powołuje się również prawosławny teolog z Monachium Athanasios Vletsis. Zaproponował posługę kierowniczą Kościoła powszechnego, jako posługę jedności, zaznaczając, że taka posługa nie powinna być monopolem katolickim, ponieważ prymat w sensie katolickim nie jest gwarancją rzeczywistej jedności ani zapobiegania schizmom²⁷.

Wypowiedzi te wskazują, że zaproszenie do dyskusji na temat sprawowania prymatu papieskiego zostało przyjęte przez prawosławnych. Nie powinno dziwić, że kwestia prymatu jurysdykcji spotyka się z najbardziej krytycznymi uwagami ze strony przedstawicieli prawosławia, ponieważ

²³ Zob. tamże, s. 134.

²⁴ D. Papandreou, *Petrusdienst und Primat*, „Theologische Quartalschrift”, 178(1998), s. 110.

²⁵ Por. Mügge, *Unumkehrbare Verpflichtung zur Ökumene*, s. 204; Karczewski, *Jan Paweł II*, s. 214.

²⁶ Por. W. Kasper, *Wege der Einheit. Perspektiven für die Ökumene*, Freiburg – Bazylea – Wiedeń 2005, s. 185–186.

²⁷ W. Sanders, *Feststehen im gläubigen Bekenntnis des Petrus. Reflexion nach den Tagungsreferaten und den anschließenden Diskussionen*, w: *Der Dienst der Petrus in der Kirche*, red. J. Brossender, W. Sanders, s. 129.

przyznają oni papieżowi jedynie prymat honorowy. Nawet Jan Paweł II nie wezwał wprost do uznania prymatu jurysdykcyjnego Biskupa Rzymu. Jego celem było jedynie wywołanie szerszej dyskusji na temat papieżstwa i jego roli w historii Kościoła. Cel ten został osiągnięty poprzez *Ut unum sint*.

4. Dokument Kongregacji Nauki Wiary *Prymat Następcy Piotra w tajemnicy Kościoła* jako katolicka odpowiedź na zaproszenie do dyskusji o prymacie

Wśród komentatorów znaleźli się również teologowie katolicki. Spośród wszystkich prac, które nawiązują do *Ut unum sint* i interpretują znaczenie i pojęcie prymatu papieskiego²⁸, należy wskazać na dokument Kongregacji Nauki Wiary *Prymat Następcy Piotra w tajemnicy Kościoła*. Podpisali ją ówczesny prefekt kongregacji Joseph Ratzinger i sekretarz kongregacji Tarcisio Bertone. Jest to rezultat sympozjum „Prymat Następcy Piotra”, które odbyło się w dniach 2–4 grudnia 1996 r. w Watykanie.

Dokument składa się z dwóch części. W pierwszej, poświęconej pochodzeniu, celowi i naturze prymatu, kongregacja stwierdza, że „w osobie, misji i posłudze Piotra, w jego obecności i śmierci w Rzymie [...] Kościół dostrzega głęboką rzeczywistość, która pozostaje w istotnej relacji z jego własną tajemnicą komunii i zbawienia: *Ubi Petrus, ibi ergo Ecclesia*”²⁹. Jednocześnie autorzy odwołują się do tekstów Ewangelii i Dziejów Apostolskich, w których apostoł Szymon jest zawsze wymieniany jako pierwszy³⁰. Ich zdaniem, jest to dowód na to, że Szymon Piotr był rzeczywiście pierwszym spośród wszystkich apostołów. Oprócz tekstów objawionych Pisma Świętego przywołano także konstytucje dwóch Soborów Watykańskich: *Pastor aeternus Vaticanum I*, która przedstawia cel i zakres prymatu, oraz *Lumen gentium Vaticanum II*, który w punkcie 27 stwierdza, że Kościół katolicki nie oddziela tego urzędu Biskupa Rzymu od misji powierzonych wszystkim biskupom, którzy są także „zastępcami i legatami Chrystusa” (por. KK, n. 27, UUS, n. 95). Odnosząc się do encykliki *Ut unum sint*,

²⁸ Por. J. Ratzinger, *Der Primat des Nachfolger Petri im Geheimnis der Kirche. Erwähnungen der Kongregation für die Glaubenslehre*, OsRomD, 1998, 50(10 XII), s. 8; J.R. Quinn, *Die Reform des Papsttums*, Freiburg – Bazylea – Wiedeń 2001; R. Radlbeck-Ossmann, *Vom Papstamt zum Petrusdienst. Zur Neufassung eines ursprungstreuen und zukunftsfähigen Dienstes an der Einheit der Kirche*, Paderborn 2005.

²⁹ Kongregacja Nauki Wiary, *Prymat Następcy Piotra w tajemnicy Kościoła (Prymat)*, 1998, OsRomPol, 20(1999), nr 2, n. 3.

³⁰ Por. Mk 3, 16; Łk 6, 14; Ap 1, 13. *Prymat*, n. 3.

stwierdzającej, że Biskup Rzymu należy do kolegium wszystkich biskupów, a biskupi są jego braćmi w urzędzie (por. UUS, n. 95), omawiany dokument Kongregacji Nauki Wiary podkreśla, że „kolegialność biskupów nie przeciwstawia się osobistemu sprawowaniu Prymatu ani nie powinna go umniejszać”³¹. Według Kongregacji Nauki Wiary „episkopat i prymat, wzajemnie związane i nierozłączne, pochodzą z ustanowienia Bożego”³².

W drugiej części, dotyczącej sprawowania prymatu i jego form, kongregacja wskazuje, że prymat Biskupa Rzymu różni się charakterem i wykonywaniem od funkcji kierowniczych w rozumieniu politycznym lub gospodarczym. Urząd papieski nie jest urzędem koordynacyjnym. Nie ogranicza się też do honorowego prymatu, ani nie może być rozumiany jako pozycja monarchy³³. Charakterystyczne cechy sprawowania prymatu należy rozumieć przez dwa podstawowe wymagania: jedność episkopatu i biskupi charakter samego prymatu. „Prymat papieża obejmuje [...] zdolność skutecznego służenia jedności wszystkich biskupów i wszystkich wiernych”³⁴. Zadania te są wykonywane „na różnych płaszczyznach, czuwając nad głoszeniem słowa, nad sprawowaniem sakramentów i liturgii, nad misją, nad dyscypliną i życiem chrześcijańskim” (UUS, n. 94).

Według autorów dokumentu, troska o promowanie i zachowanie jedności w wierze i komunii jest jednym z głównych zadań papieża. Przybiera to formę zezwalania na wyświęcanie nowych biskupów – wymagając od nich złożenia katolickiego wyznania wiary – oraz wspierania wszystkich ludzi w wierze. Wszystko to prowadzi do wniosku, że nie istnieje żadna inna władza, „przed którą Biskup Rzymu byłby prawnie zobowiązany zdawać sprawę z tego, jak wykorzystuje otrzymany dar: *prima sedes a nemine iudicatur*”³⁵.

Prezentowany dokument przypomina również, że w służbie następcy Piotra stoi jedność Kościoła, która najpełniej wyraża się w Ofierze eucharystycznej. Dlatego, jak stwierdza dokument, „każda celebracja eucharystyczna jest sprawowana w jedności nie tylko z własnym biskupem, ale także z papieżem, wspólnotą biskupów, całym duchowieństwem i ze

³¹ Tamże, n. 5.

³² Tamże, n. 6.

³³ Por. tamże, n.7.

³⁴ Tamże, n. 8.

³⁵ Tamże, n. 10; por. Konstytucja dogmatyczna o Kościele Chrystusowym Soboru Watykańskiego I *Pastor aeternus*, rozdział III, DS, n. 3063.

wszystkimi ludźmi”³⁶. Powinien być także wzorem pozostawania w pełnej komunii Kościoła Chrystusowego, a także zachęcać wszystkich chrześcijan do modlitwy o nią. Przy czym z całą mocą trzeba podkreślić, że pełna jedność wymaga wspólnego uznania powszechnego urzędu kościelnego³⁷, w którym wszyscy biskupi uznają siebie nawzajem zjednoczonych w Chrystusie, a wszyscy wierzący znajdują umocnienie swojej wiary (por. UUS, n. 97). Kościół katolicki wyznaje, że tym urzędem jest urząd Biskupa Rzymu. Przedstawiony dokument został napisany w celu przypomnienia istotnych punktów nauczania katolickiego na temat prymatu papieża oraz wskazania kierunków, w jakich należy podążać, aby osiągnąć cel, jakim jest pełna jedność Kościoła³⁸.

Podsumowując, należy stwierdzić, że dyskusja teologiczna o prymacie papieskim nie jest nowością w ekumenizmie, ale dopiero w ostatnich latach XX wieku była postrzegana w nowy sposób. I właśnie ten nowy klimat ekumeniczny i jego tło można postrzegać jako największe osiągnięcie dialogu ekumenicznego naszych czasów. Wysiłki Kościoła katolickiego w dialogu o prymacie papieskim pokazują, że Rzym nie wyklucza nawet najtrudniejszych i drażliwych kwestii. I jest to dowód na to, że mimo wszystkich wzajemnych różnic kulturowych i mentalnych, dyskusja ekumeniczna musi trwać. To właśnie małe kroki we wzajemnym zrozumieniu mogą ujawnić istotne elementy doktryny o prymacie papieskim. Na szczególną uwagę zasługuje dokument Kongregacji Nauki Wiary, w którym wyraźnie stwierdza się: „Kiedy i jak zostanie osiągnięty upragniony cel jedności wszystkich chrześcijan? Jak można to osiągnąć? Poprzez nadzieję w duchu, która może odwrócić nas od duchów przeszłości, od bolesnych wspomnień rozłąki; może dać nam jasność, siłę i odwagę do podjęcia niezbędnych kroków, aby nasze zaangażowanie stawało się coraz bardziej wiarygodne (UUS, n. 102) przegrywamy, ale cierpliwie dążmy do porozumienia”³⁹.

5. Potrzeba pojednania

Nie ma trwałego pojednania bez przebaczenia, napisał Wacław Hryniewicz w artykule: *Auf dem Weg zur Zweiten Europäischen Ökume-*

³⁶ *Prymat*, n. 11; por. Kongregacja Nauki Wiary, List do biskupów Kościoła katolickiego o niektórych aspektach Kościoła pojętego jako komunია *Communio notio*, 28 V 1992, AAS, 85(1993), n. 14; zob. także: KKK, n. 1369.

³⁷ Por. *Prymat*, n. 15.

³⁸ Por. tamże, n. 14.

³⁹ Tamże, n. 15.

*nischen Versammlung*⁴⁰. Przekonanie to bez trudu odnajdujemy w listach i przemówieniach Jana Pawła II. Papież Polak wielokrotnie podkreślał, że pojednanie musi być budowane na fundamencie wzajemnego przebaczenia oraz przewyciężenia wszelkich niechęci, nieporozumień i wrogości. Ta myśl jest widoczna zarówno przed jak i po opublikowaniu encykliki *Ut unum sint*. Papież mówił o potrzebie przebaczenia i pojednania m.in. w przemówieniu do wiernych z okazji modlitewnego spotkania ekumenicznego w katedrze prawosławnej w Białymstoku, 5 czerwca 1991 r. Przywołując słowa Modlitwy Pańskiej „odpuść nam nasze winy, jako i my odpuszczamy naszym winowajcom”, wezwał, by „w duchu wzajemnego pojednania, wybaczyć sobie nawzajem doznane w przeszłości krzywdy po to, aby w nowy, prawdziwie ewangeliczny sposób kształtować wzajemne stosunki i tworzyć lepsze jutro Kościołów pojednanych”⁴¹. Szczególną rolę w tym przedsięwzięciu mają teologowie obu Kościołów, którzy powinni stawiać pytanie: co każdy Kościół może zrobić, aby osiągnąć jedność poprzez pojednanie i wzajemne przebaczenie. To przebaczenie według W. Hryniewicza jest „aktem kenozy, miłosierdzia i pojednania”⁴².

Kwestię pojednania i nawrócenia papież poruszał także w liście apostołskim *Tertio millennio adveniente*⁴³, w którym milenijny rok 2000 został ukazany jako „rok pojednania między przeciwnikami, rok wielu nawróceń oraz pokuty sakramentalnej i pozasakramentalnej” (TMA, n. 14). Do najbardziej bolesnych grzechów, za które należy żałować, papież zalicza te, które zniszczyły pierwotną jedność Kościoła. Stało się to „często nie bez winy ludzi z jednej i drugiej strony” (DE, n. 3; TMA, n. 34). Brzemie tych grzechów – kontynuuje Jan Paweł II – nadal się utrzymuje, toteż „konieczne jest zadośćuczynienie, pilnie wzywając Chrystusa o przebaczenie” (TMA, n. 34). Dlatego w liście papież zachęca do wszelkich możliwych inicjatyw ekumenicznych, aby w roku 2000 pojawiła się, jeśli nie pełna jedność, to przynajmniej przekonanie, że „przewyciężenie

⁴⁰ W. Hryniewicz, *Auf dem Weg zur Zweiten Europäischen Ökumenischen Versammlung. Versöhnung und die Ekklesiologie der Schwesterkirchen*, Chr. Ost., 51(1996), nr 1, s. 22.

⁴¹ Por. Jan Paweł II, *Przemówienie w czasie nabożeństwa ekumenicznego w prawosławnej katedrze św. Mikołaja*, 5 VI 1991, <http://www.nauczaniejp2.pl/dokumenty/wyswietl/id/418> [10.11.2021].

⁴² Hryniewicz, *Auf dem Weg*, s. 22; por. tenże, *Hoffnung, den Dialog zu retten. Nach der Session des katholisch-orthodoxen Koordinationskomitees in Ariccia*, „Ostkirchliche Studien”, 40(1991), z. 4, s. 315.

⁴³ Jan Paweł II, *List apostolski Tertio millennio adveniente*, 10 XI 1994, AAS, 87(1995), s. 5–41.

podziałów drugiego tysiąclecia jest bardzo blisko” (TMA, n. 34). Aby osiągnąć ten cel, konieczne jest kontynuowanie dialogu doktrynalnego, a przede wszystkim większe poświęcenie się modlitwie ekumenicznej (por. TMA, n. 34).

Wezwanie do modlitwy o jedność Kościoła, a także o wzajemne przebaczenie i pojednanie, jest także wyakcentowane w adhortacji apostolskiej Jana Pawła II *Orientalis lumen*, gdzie wręcz powtórzone zostały słowa listu apostolskiego *Tertio millennio adveniente* o konieczności zadośćuczynienia i prośby Chrystusa o przebaczenie (por. OL, n. 17).

Prezentując istotę dialogu ekumenicznego Jan Paweł II podkreśla fakt, że obie strony są partnerami w dyskusji. Aby urzeczywistnić pełną jedność, „muszą zaniknąć przejawy wzajemnego zwalczania się” (UUS, n. 29) – stwierdził Ojciec święty.

Związek między ekumenizmem a nawróceniem nie pojawił się dopiero w czasach Jana Pawła II. Wspominali o nim już ojcowie soborowi w dekrecie o ekumenizmie *Unitatis redintegratio*, który według papieża jest „przepojony duchem nawrócenia” (por. DE, n. 4; UUS, n. 35). „Dialog ekumeniczny – pisze Jan Paweł II – nabiera w tym dokumencie własnego charakteru; przekształca się w «dialog nawrócenia»” (UUS, n. 35). Ale nie tylko przedstawiony dekret, ale cały sobór był przepojony duchem nawrócenia. Dlatego – zdaniem papieża – „posiedzenie soboru zakończyło się uroczystym aktem, który był jednocześnie oczyszczeniem pamięci historycznej, wzajemnym przebaczeniem i solidarnym zaangażowaniem w poszukiwanie wspólnoty” (UUS, n. 52).

Papież, w punkcie 82 encykliki, pisze o „dialogu nawrócenia”, gdzie podkreśla go jako „podstawę relacji braterskich” (UUS, n. 82) i pyta retorycznie: „Czyż można bowiem głosić Ewangelię pojednania, nie dążąc zarazem czynnie do pojednania chrześcijan?” (UUS, n. 98).

Papieska encyklika odwołuje się również do Modlitwy Pańskiej. Idąc za komentarzem św. Cypriana, papież stwierdza: „Bóg nie przyjmuje ofiary od tego, kto trwa w niezgodzie, ale raczej każe mu odejść od ołtarza i pojednać się najpierw z bratem. Tylko w ten sposób nasze modlitwy będą natchnione pokojem i staną się miłe Bogu. Największa ofiara, jaką możemy złożyć Bogu, to pokój i braterska zgoda między nami, to lud zgromadzony przez jedność Ojca, Syna i Ducha Świętego”⁴⁴ (UUS, n. 102).

⁴⁴ Cyprian z Kartaginy, *De Dominica oratione*, 23, 284–285 (*Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum*, 3/1, ed. W. Hartel 1868).

Jan Paweł II nawiązał także do słów Pawła VI, który napisał w liście do prawosławnego patriarchy Atenagorasa I w 1970 r.: „Niech Duch Święty prowadzi nas drogą pojednania, aby jedność naszych Kościołów stawała się coraz jaśniejszym znakiem nadziei i pocieszenia dla całej ludzkości” (UUS, n. 99)⁴⁵.

W swojej encyklice Jan Paweł II prosił o przebaczenie za wszystkie krzywdy popełnione przez katolików (por. UUS, n. 88). Do tego tematu papież nawiązywał także przy wielu innych okazjach, na przykład w przemówieniu na zakończenie Tygodnia Modlitw o Jedność Chrześcijan w 1997 roku⁴⁶. Ta „nagła tęsknota za pojednaniem [...] musi nam towarzyszyć każdego dnia – stwierdza i zaraz dodaje, że jedność i komunia wszystkich chrześcijan może być osiągnięta jedynie na drodze nawrócenia”. Również w swoim wystąpieniu podczas spotkań ekumenicznych z duchowieństwem, wierzącymi i świeckimi Kościołami katolickimi i prawosławnymi w syryjskiej katedrze prawosławnej w Damaszku w 2001 r. papież zwrócił uwagę, że chrześcijaństwo odseparowane „jest gotowe na odpuszczenie grzechów”⁴⁷.

Jan Paweł II nie tylko pisał i mówił o pojednaniu i wzajemnym przebaczeniu, ale także wykonywał ważne działania i gesty w tym kierunku. Słowa i wezwania papieża zostały zrealizowane w tzw. Dniu Przebaczenia, który miał miejsce 12 marca 2000 r. W tym dniu sprawowana była w Watykanie Msza św. o przebaczenie grzechów popełnionych przez chrześcijan od początku historii Kościoła. Podczas homilii papież wyjaśnił, jak należy rozumieć pojęcie „pojednania”. Człowiek jest jedynym stworzeniem na ziemi, które może wejść we wspólnotową relację ze swoim Stwórcą, ale jest też jedynym, który może się od Niego oddzielić. Niestety, bardzo często oddala się od Boga. Na szczęście wielu [...] wchodzi na drogę nawrócenia”⁴⁸. Również w swoim przemówieniu podczas ekumenicznych spotkań z duchowieństwem, zakonnikami i świeckimi Kościołami katolic-

⁴⁵ Paweł VI, *List z 13 stycznia 1970: Tomos agapis*, Vatican – Phanar (1958–1970), Roma – Istanbul (1971), s. 610–611.

⁴⁶ Jan Paweł II, *Bekehrung und Versöhnung ebnen den Weg zur Einheit. Ansprache des Papstes bei der Eucharistiefeyer zum Abschluss des Gebetswoche für die Einheit der Christen in der Basilika St. Paul vor den Mauern, am 25.01.1997*, OsRomD, 1997, 6(7 II), s. 7.

⁴⁷ Tenże, *Zur Vergebung der Sünden bereit sein und den Heilswillen Gottes zustimmen. Ansprache des Papstes, am 6.05.2001*, OsRomD, 2001, 21(25 V), s. 12.

⁴⁸ Tenże, *Homilia podczas Mszy św. w Dniu Przebaczenia w Roku Świętym 2000*, http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/homilies/2000/documents/hf_jp-ii_hom_20000312_pardon_ge.html [5.11.2021].

kiego i prawosławnego w syryjskiej katedrze prawosławnej w Damaszku w 2001 r. papież wskazał, że rozdzielone chrześcijaństwo powinno „być gotowe na przebaczenie grzechów” (IM, n. 11)⁴⁹. Jednocześnie wskazał największe grzechy Kościoła: „Prosimy o przebaczenie podziałów, które powstały wśród chrześcijan, o użycie przemocy, do której niektórzy z nich uciekali się w służbie prawdzie, a także o przyjmowane czasem postawy podejrzliwości i wrogości wobec wyznawców innych religii”⁵⁰.

Zło nadal istnieje w dzisiejszym świecie i często jest także winą chrześcijan. Według Jana Pawła II należy do nich: ateizm, obojętność religijna, sekularyzm, relatywizm etyczny, łamanie prawa do życia, apatia wobec biedy w wielu krajach. Również za to chrześcijanie mają prosić o przebaczenie, gdyż jakikolwiek udział w niegodziwości szpeci „oblicze Kościoła”⁵¹.

Cel papieskiego wyznania winy można postrzegać jako akt oczyszczenia pamięci, a także jako krok w kierunku wzajemnego zbliżenia między rozdzielonymi chrystianizmami i ważny element pojednania między Kościołem a światem. Wyznanie grzechów przez chrześcijan powinno także spowodować zmianę postawy człowieka, a tym samym zapobiec powtarzaniu popełnionych grzechów w przyszłości. Ponadto przyznanie się do winy powinno służyć nie tylko rozwojowi dialogu ekumenicznego, ale także ogólnemu pojednaniu i umocnieniu pokoju na ziemi.

* * *

Jan Paweł II podejmował liczne inicjatywy ekumeniczne, m.in.: zaproszenie patriarchy prawosławnego Bartłomieja I do napisania tekstów Drogi krzyżowej w Koloseum w 1994 r. czy opublikowanie adhortacji apostolskiej *Orientalis lumen*, stanowiło tło powstania encykliki *Ut unum sint*. Poprzez ten dokument papież chciał ożywić dialog i przezwyciężyć kryzys ekumeniczny narastający pod koniec XX w. *Ut unum sint* była pierwszą encykliką po Soborze Watykańskim II bezpośrednio traktującą o ekumenizmie.

Nowością w tej encyklice jest zaproszenie do dialogu na temat sprawowania prymatu przez Biskupa Rzymu. Można to uznać za wyraźny

⁴⁹ Tenże, Bulla *Incarnationis misterium*, 29 XI 1998, AAS, 91(1999), s. 132–133.

⁵⁰ Tenże, *Homilia podczas Mszy św. w Dniu Przebaczenia*.

⁵¹ Tamże; por. L. Accattoli, *Wenn der Papst um Vergebung bittet. Alle „mea culpa“ von Papst Johannes Paul II. an der Wende zum dritten Jahrtausend*, Innsbruck – Wiedeń 1999, s. 144.

sygnał, że Rzym nie chciał pomijać trudnych i drażliwych kwestii. Ponadto wyraźnie wskazuje na dążenie do tego, by pomimo wszystkich wzajemnych różnic kulturowych i mentalnych, kontynuować dyskusję ekumeniczną, bo tylko w ten sposób można zbliżyć do siebie istotne elementy doktryny o prymacie papieskim.

Szczególnie ważne dla jedności Kościoła są wzajemne pojednanie i nawrócenie. Papież wskazał na ich znaczenie nie tylko w encyklice *Ut unum sint*, ale także w ogłoszonej kilka tygodni wcześniej adhortacji *Oriente lumen*.

Wezwania do pojednania i nawrócenia były również podkreślane w dokumentach i przemówieniach papieskich po publikacji *Ut unum sint*. Tak było w homilii na zakończenie Tygodnia Modlitw o Jedność Chrześcijan w 1997 r., a także w liście apostolskim *Tertio millennio adveniente*, gdzie rok 2000 został określony jako m.in. „rok pojednania między przeciwnikami, rok wielorakich nawróceń oraz sakramentalnej i pozasakramentalnej pokuty” (TMA, n. 14).

Również w przemówieniu papieskim wygłoszonym podczas ekumenicznego spotkania z wiernymi Kościoła katolickiego i prawosławnego w Damaszku w 2001 r. podkreślono, że rozdzielone chrześcijaństwo powinno być „gotowe na przebaczenie grzechów”.

O tym, że za słowami Jana Pawła II szły również czyny, świadczył Dzień Przebaczenia, który miał miejsce 12 marca 2000 r. Podczas Mszy św. w Watykanie papież prosił Boga o przebaczenie wszystkich grzechów popełnionych przez chrześcijan. Grzech podziału był wymieniany jako jedna z największych win Kościoła. Tzw. schizma wschodnia i schizma zachodnia do dziś pozostają jednymi z największych i najbardziej bolesnych ran Chrystusowego Kościoła. Czy kiedyś one się zbliznią? Czas pokaże.

THE ENCYCLICAL *UT UNUM SINT* OF POPE JOHN PAUL II AS AN INVITATION TO A DISCUSSION ON PAPAL PRIMACY

Keywords: John Paul II, *Ut unum sint*, primacy, ecumenism, Orthodoxy, Protestantism.

Summary: John Paul II was undertaking numerous ecumenical initiatives, which were the background for the creation of the encyclical *Ut unum sint*, the first after the Second Vatican Council dealing directly with ecumenism, through which the Pope wanted to revive the dialogue and overcome the ecumenical crisis growing at the end of the 20th century. The article presents the genesis of its creation, refers to the part directly alluding to

the ministry of the Bishop of Rome – one of the greatest obstacles to the unity of the Church – and shows perception by Christian communities.

BIBLIOGRAFIA

- Sobór Watykański I, Konstytucja dogmatyczna o Kościele Chrystusowym *Pastor aeternus*, 18 VII 1870, ASS, 6(1870–1871), s. 40–47.
- Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, 18 XI 1964, AAS, 57(1965), s. 65–67.
- Paweł VI, *List z 13 stycznia 1970: Tomos agapis*, Vatican – Phanar (1958–1970), Roma – Istanbul 1971.
- Jan Paweł II, List apostolski *Egregiae virtutis*, 31 XII 1980, AAS, 73(1981), s. 258–262.
- Jan Paweł II, Encyklika *Slavorum apostoli*, 2 VI 1985, AAS, 77(1985), s. 779–813.
- Jan Paweł II, *Przemówienie w czasie nabożeństwa ekumenicznego w prawosławnej katedrze św. Mikołaja*, 5 VI 1991, <http://www.nauczaniejp2.pl/dokumenty/wyswietl/id/418> [10.11.2021].
- Jan Paweł II, List apostolski *Tertio millennio adveniente*, 10 XI 1994, AAS, 87(1995), s. 5–41.
- Jan Paweł II, List apostolski *Oriente lumen*, 2 V 1995, AAS, 87(1995), s. 745–774.
- Jan Paweł II, Encyklika *Ut unum sint*, 25 V 1995, AAS, 87(1995), s. 921–982.
- Jan Paweł II, *Bekehrung und Versöhnung ebnet den Weg zur Einheit. Ansprache des Papstes bei der Eucharistiefeier zum Abschluss des Gebetswoche für die Einheit der Christen in der Basilika St. Paul vor den Mauern, am 25.01.1997*, OsRomD, 1997, 6(7II), s. 7.
- Jan Paweł II, Bulla *Incarnationis misterium*, 29 XI 1998, AAS, 91(1999), s. 132–133.
- Jan Paweł II, *Homilia podczas Mszy św. w Dniu Przebaczenia w Roku Świętym 2000*, http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/homilies/2000/documents/hf_jp-ii_hom_20000312_pardon_ge.html [5.11.2021].
- Jan Paweł II, *Zur Vergebung der Sünden bereit sein und den Heilswillen Gottes zustimmen. Ansprache des Papstes am 6.05.2001*, OsRomD, 2001, 21(25 V), s. 12.
- Kongregacja Nauki Wiary, List do biskupów Kościoła katolickiego o niektórych aspektach Kościoła pojętego jako komunია *Communio notio*, 28 V 1992, AAS, 85(1993), s. 838–850.
- Kongregacja Nauki Wiary, *Prymat Następcy Piotra w tajemnicy Kościoła*, 1998, OsRomPol, 20(1999), nr 2, s. 52–56.
- Accattoli L., *Wenn der Papst um Vergebung bittet. Alle „mea culpa“ von Papst Johannes Paul II. an der Wende zum dritten Jahrtausend*, Innsbruck – Wiedeń 1999.
- B.a., „*Slavorum apostoli*“. *Vierte Enzyklika Johannes Paul II. erschienen*, OsRomD, 1985, 27(5 VI 1985), s. 1.
- Gahbauer F.R., *Die Ostkirchen – Einheit und Vielfalt in der Kirche. Der Stand der orthodox-katholischen Ökumene seit dem Zweiten Vatikanischen Konzil*, „KNA-Ökumenische Information“, 50(1995), nr 4, s. 202.

- Hryniewicz W., *Auf dem Weg zur Zweiten Europäischen Ökumenischen Versammlung. Versöhnung und die Ekklesiologie der Schwesterkirchen*, Chr. Ost., 51(1996), nr 1, s. 13–23.
- Hryniewicz W., *Hoffnung, den Dialog zu retten. Nach der Session des katholisch-orthodoxen Koordinationskomitees in Ariccia*, „Ostkirchliche Studien”, 40(1991), z. 4, s. 306–323.
- Hryniewicz W., *Na drogach pojednania. Medytacje ekumeniczne*, Warszawa 1998.
- Karczewski S., *Jan Paweł II. Encyklopedia pontyfikatu 1978–2005*, Radom 2005.
- Kasper W., *Das Petrusamt in ökumenischer Perspektive*, w: *Papstamt: Hoffnung, Chance, Ärgernis. Ökumenische Diskussion in einer globaleren Welt*, red. S. Hell, L. Lies, Innsbruck – Wiedeń 2000, s. 211–233.
- Kasper W., *Wege der Einheit. Perspektiven für die Ökumene*, Freiburg – Bazylea – Wiedeń 2005.
- May G., *Die Ökumenismusfalle*, Stuttgart 2004.
- Mügge M., *Unumkehrbare Verpflichtung zur Ökumene. Zur Bedeutung der Enzyklika „Ut unum sint”*, Chr. Ost., 50(1995), nr 4, s. 198–210.
- Papandreou D., *Petrusdienst und Primat*, „Theologische Quartalschrift”, 178(1998), s. 97–111.
- Quinn J.R., *Die Reform des Papsttums*, Freiburg – Bazylea – Wiedeń 2001.
- Radlbeck-Ossmann R., *Vom Papstamt zum Petrusdienst. Zur Neufassung eines ursprungstreuen und zukunftsfähigen Dienstes an der Einheit der Kirche*, Paderborn 2005.
- Ratzinger J., *Der Primat des Nachfolger Petri im Geheimnis der Kirche. Erwähnungen der Kongregation für die Glaubenslehre*, OsRomD, 1998, 50(10 XII), s. 8.
- Sanders W., *Feststehen im gläubigen Bekenntnis des Petrus. Reflexion nach den Tagungsreferaten und den anschließenden Diskussionen*, w: *Der Dienst der Petrus in der Kirche*, red. J. Brossender, W. Sanders, s. 125–132.
- Schidelko J., *Papst legt ökumenische Bilanz für das Jahr 1993 vor*, Chr. Ost., 49(1994), nr 1, s. 67–68.
- Thönissen W., *Einleitung in „Unitatis redintegratio“ 40 Jahre Ökumenismusdekret – Erbe und Auftrag*, Lemberg – Frankfurt nad Menem 2005.
- Weigl G., *Zeuge der Hoffnung – Johannes Paul II. Eine Biographie*, Paderborn – Monachium – Wiedeń – Zurych 2003. <https://doi.org/10.30965/9783657797233>.